

Solmaz KARABAŞA (Haz.),
2014 Geçmişten Geleceğe Yaşayan Kültür Mirasımız
(Türkiye Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri),
(Proje Koordinatörü: Okan İBİŞ). Ankara: Özyurt Matbaacılık.
ISBN 978-975-17-3759-5, 241 sayfa.

Özlem AYDOĞDU ATASOY*

Ülkemizin 2006 yılında resmen taraf olduğu “UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi”nde somut olmayan kültürel miras; “toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar” şeklinde tanımlanmaktadır. (Oğuz, 2009: 167) Burada sözü geçen kültürel miras, kısa bir zaman dilimi içerisinde oluşan değil, insanlığın binlerce yıllık tarihsel süreci içerisinde oluşan bir mirası ve bu mirasın korunmasını ifade etmektedir. Bu nedenle, UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi’nde “koruma” kavramına ayrı bir önem verilmiştir. Sözleşme’nin 2. Maddesine göre “koruma” terimi, somut olmayan kültürel mirasın yaşayabilirliğini güvence altına alma anlamına gelmekte ve bu kavram; kimlik saptaması, belgeleme, araştırma, muhafaza, koruma, geliştirme, güçlendirme, okul içi ya da okul dışı eğitim aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarma ve kültürel mirasın değişik yönlerinin canlandırılması gibi yöntemleri içermektedir. (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2013: 123)

Bu nedenle, sözleşme kapsamında

taraf devletlere somut olmayan kültürel miras unsurlarını korumak amacıyla toprakları üzerindeki somut olmayan kültürel mirasa ait envanterin oluşturulması sorumluluğu yüklenmiştir. Sözleşmede envanterler hazırlığına ilişkin bir standart belirtilmemiş, her taraf devletin kendi somut olmayan kültürel miras unsurlarına yönelik envanter sistemini oluşturması öngörülmüştür.

Sözleşmeye göre, her taraf devlet korumak için tespit amacıyla kendi toprağı üzerindeki somut olmayan kültürel miras envanterini, kendi durumuna uygun olacak biçimde hazırlar ve bu envanteri düzenli olarak günceller. (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2013: 15)

Ülkemizde envanter hazırlama çalışmaları, somut olmayan kültürel miras ile ilgili iş ve işlemlerin ülkemizdeki icracı birimi olan Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü bünyesinde oluşturulan Uzmanlar Komisyonu ve İl Kültür ve Turizm Müdürlüklerinin koordinasyonunda illerde oluşturulan il tespit komisyonları aracılığıyla yürütülmektedir. (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2014: 13) Somut Olmayan Kültürel Miras sözleşmesinin uygulanması ülkemizde Ulusal ve Uluslararası düzey olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır. (Kültür ve Tu-

* Kültür ve Turizm Bakanlığı, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, Araştırmacı; Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkbilim Anabilim Dalı, yüksek lisans programı öğrencisi, aydogduozlem@hotmail.com.

rizm Bakanlığı –El Kitapçığı-, 2011: 6 ve 19) Ulusal Düzeyde Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması (Envanterler) ise Yaşayan İnsan Hazinesi Türkiye Ulusal Envanteri ve Somut Olmayan Kültürel Miras Türkiye Ulusal Envanteri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Geçmişten Geleceğe Yaşayan Kültür Mirasımız (Türkiye Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri) kitabı Türkiye Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri hakkında bilgileri içermektedir. Bu nedenle, öncelikle bu envanter hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, Somut Olmayan Kültürel Miras Türkiye Ulusal Envanteri Sistemini, 81 ildeki taşra teşkilatı birimleri, ilgili kamu ve sivil toplum kurum/kuruluş temsilcileri ve somut olmayan kültürel miras taşıyıcılarının katılımıyla oluşturduğu “Somut Olmayan Kültürel Miras Tespit Kurulları” temeline oturtmuştur. (Kültür ve Turizm Bakanlığı –El Kitapçığı-, 2011: 17)

Envanterle ilgili işlem basamakları şunlardır; (Kültür ve Turizm Bakanlığı –El Kitapçığı-, 2011: 17)

İllerde öncelikle ilgili kurum/kuruluş, araştırma merkezleri/enstitü, sivil toplum kuruluşu temsilcileri ile uzmanlar ve somut olmayan kültürel miras taşıyıcılarının katılımı ile kurullar oluşturulur.

Daha sonra bu kurullar kendi illerindeki somut olmayan kültürel miras unsurları ile yaşayan insan hazineleri aday önerilerini, gerekli formları doldurmuş halde periyodik olarak yılda iki kez Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğüne gönderir.

Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, illerden gelen verileri Uzmanlar

Komisyonunda değerlendirerek, envantere alınacak unsurları belirler.

Envantere alınması kararlaştırılan unsurlar, envanter sistemine kaydedilir ve Bakanlığın/Genel Müdürlüğün internet sitesinden kamuoyuyla paylaşılır.

Somut Olmayan Kültürel Mirasın belirlenen alanlarında Türkiye Ulusal Envanterinin oluşturulmasında şu temel ölçütler dikkate alınır: (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2013:124)

Unsurun,

İnsan yaratıcılığının bir kanıtı olarak değerli,

Kültürel ve toplumsal gelenekler içerisindeki köklülüğü,

Belirtilen topluluk ya da grubu temsil niteliği,

Kaybolma riski.

Ülkemizdeki envanter hazırlama çalışmalarını Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından 2008 yılında başlatılmıştır. Envanter hazırlanmasındaki temel hedef, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinde yer alan beş alanı (somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar, gösteri sanatları, toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler, doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar) görünür kılmak ve bu mirasın gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaktır.

Geçmişten Geleceğe Yaşayan Kültür Mirasımız (Türkiye Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri) kitabında İl Tespit Kurullarının teklifleri sonucu 2014 yılı itibariyle belirlenen “Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri” unsurları yer almaktadır.

Türkiye Somut Olmayan Kültürel Miras envanterler sistemine illerden ilk veriler 2008 yılında gelmeye başlamıştır. Bu veriler 2013 yılında revize edilmiş ve

envantere kaydedilecek unsurlar yeniden belirlenmiştir. İllerden toplam 1271 unsur gelmiş, bu unsurlardan 816'sının somut olmayan kültürel miras olduğuna karar verilmiş ve il envanterlerine alınmıştır. 650 başlık altında toplanan bu unsurlar arasından seçilen 105 unsur ise Somut Olmayan Kültürel Miras Envanterine kaydedilmiştir.

Daha önce de kısaca değinildiği üzere Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nin Temel Koruma Perspektifi ve Uygulamaları alt başlığında *somut olmayan kültürel mirasın alanları* beş başlık altında toplanmıştır. Bu alanlar;

Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar (destanlar, efsaneler, halk hikâyeleri, atasözleri, masallar, fıkralar vb.),

Gösteri sanatları (karagöz, meddah, kukla, halk tiyatrosu vb.),

Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler (nişan, düğün, doğum, nevrüz, vb. kutlamaları),

Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar (geleneksel yemekler, halk hekimliği, halk takvimi, halk meteorolojisi vb.),

El sanatları geleneği (dokumacılık, nazar boncuğu, telkâri, bakırcılık, halk mimarisi)'dir.

Geçmişten Geleceğe Yaşayan Kültür Mirasımız (Türkiye Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri) kitabında, "Sözlü Gelenekler ve Anlatımlar" başlığı altında 6, "Gösteri Sanatları" başlığı altında 30, "Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şöenler" başlığı altında 21, "Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar" başlığı altında 13 ve "El Sanatları Geleneği" başlığı altında 35 unsur olmak üzere toplam 105 unsur detaylı olarak anlatılmıştır. Kitap 2014 yılının

Aralık ayında Türkçe olarak basılmıştır.

Konu ile ilgili olarak bu alanda yayınlanmış kaynaklar taranmış, tarama sonrasında *Geçmişten Geleceğe Yaşayan Kültür Mirasımız (Türkiye Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri)* kitabına benzer özellikte yayınlanmış kitaplar olduğu görülmüştür. Bu kitabı diğer kitaplardan ayıran en temel özellik kitapta yer alan unsurların 81 ilden gelen verilere dayanarak en güncel haliyle ve envanterleme sistemine dayalı olarak anlatılmış olmasıdır.

Kitap, *Sunuş, Önsöz, Giriş* bölümleri ile başlamakta ve her bir unsurun sayfa numarasının yer aldığı *İçindekiler* bölümüyle devam etmektedir. Unsurların daha iyi anlaşılabilmesi için unsurlar ayrıca tablo şeklinde de verilmiştir. Kitapta bir unsurun bazen iki alanı da ilgilendirdiği görülmekte ve bu durum içindekiler kısmında unsurun yanına parantez açılarak bildirilmektedir. Buna örnek olarak; "*Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şöenler*" başlığı altında yer alan Nevruz'un aynı zamanda "*Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar*" başlığı altında da yer alabileceği verilebilir.

Daha sonra her bir unsur kitapta, *Envanter Numarası* ve *Envantere Kayıt Yılı* belirtilerek detaylı olarak anlatılmıştır. Kitap, yararlanılan kaynaklar, yararlanılan fotoğraflar ve teşekkür bölümleriyle sona ermiştir.

Her bir unsurun bir sayfa olarak yazıldığı kitapta unsurlarla ilgili verilen bilgilerin neler olduğunun daha iyi anlaşılması için örnek bir unsur üzerinden açıklayıcı bilgi verilmesi yararlı olacaktır. "Sözlü Gelenekler ve Anlatımlar" başlığının altında yer alan "*Âşıklık Geleneği*"ni ele alalım. Kitapta öncelikle bu geleneğin ne olduğuyla ilgili bir tanımlama yapılmış, geleneğin kökeniyle ilgili bilgiler verilmiş ve bu geleneğin

belli başlı temsilcileri sıralanmıştır. Geleneğin günümüzde hangi illerde hala canlılığını koruduğu ve nasıl yerine getirildiği anlatılmıştır. Ayrıca unsurla ilgili özel bir durum varsa (aldığı bir ödül, kaydedilen bir liste, adına düzenlenen şenlikler, festivaller vb.) bu da belirtilmiştir.

Geçmişten Geleceğe Yaşayan Kültür Mirasımız (Türkiye Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri) kitabında 105 unsur hemen hemen yukardaki gibi açıklanmıştır. Ancak kitapta görülen bir eksikliğe değinmek yerinde olacaktır. Kitaptaki unsurlar, 81 ilden gelen veriler esas alarak yazıldığına göre unsur bilgilerinde bu bilgilerin hangi illerden geldiğinin yazılması gerektiği, başka bir deyişle bu geleneğin hangi illerde hala yaşatıldığının belirtilmesi gerektiği düşünülmekte olup, kitapta bu husus belirtilmemiş, bu bilgi sadece bazı unsurlarda verilmiştir. Bunun nedeninin, kitabı yazarlar tarafından, bir unsurun sadece bir il, ilçe, yöre, bölgeye ait olmadığını, tüm coğrafyada genel geçer olduğunun düşünüldüğü kabul edilmektedir. Örneğin; kına gecesi, nevrüz, ninni söyleme geleneği, ahilik, hidrellez, çeyiz geleneği, ölü helvası, kahve kültürü, vb. unsurlar ülkemizde tek bir coğrafyaya ait olmayıp coğrafyanın hemen hemen tümünde aynı şekilde devam ettirilmektedir.

Kitap, her ne kadar bir kamu kurumu (Kültür ve Turizm Bakanlığı) adına çıkmış olsa da arka planda kitapta emeği geçen kişi ve kurum sayısı çok fazladır. Bu kişi ve kurumlar ile kitapta kullanılan fotoğraflara ait bilgiler kitabın sonunda tek tek belirtilmiştir.

Sonuç olarak, bugün adına Somut Olmayan Kültürel Miras dediğimiz mirasımız binlerce yıldır kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze kadar gelen bir mirastır. Ancak, günümüzde küresel-

leşme, göçler, teknolojik gelişmeler vb. nedenlerle adabına uygun olarak yaşatamadığımız değerlerimiz kimi zaman yok olmakta, kimi zamanda işlevselliğini yitirmektedir. Bu nedenle, *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi*'nde özel bir yeri olan "koruma" kavramı kapsamında bu mirasın korunması hedeflenmiştir. Bu noktadan hareketle, bu kitabın yazılmasındaki ana amaç, yaşayan kültür mirasımızın geçmişten geleceğe aktarılmasına katkıda bulunmaktadır. Her ne kadar ilgili Bakanlığın bu tür bir kitabın yazımı için geç kalmış olduğu düşünülse de kitabın konuya ilgi duyanlar için eşsiz bir bilgi kaynağı olduğu açıktır.

KAYNAKÇA

- Ekici, Metin vd. (2011), *Somut Olmayan Kültürel Miras: Barana (Dursunbey-Balıkesir)*, Uşşak Tif Ofset Matbaacılık, İzmir.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2011), *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Temel Belgeler*, Başak Matbaacılık, Ankara.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü (2011), *Türkiye Somut Olmayan Kültürel Miras Çalışmaları*, Hazar Reklam, Ankara.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2013), *Gelenekten Geleceğe Türkiye'de Somut Olmayan Kültürel Miras*, Desen Ofset, Ankara.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2014), *Geçmişten Geleceğe Yaşayan Kültür Mirasımız, Türkiye Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri*, Özyurt Matbaacılık, Ankara.
- Oğuz, M. Öcal (2009), *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?*, Geleneksel Yayıncılık, Ankara.